

การบังคับใช้กฎหมายเพื่อรับมือกับข่าวปลอม (Fake News)

นายชยพล ธานีวัฒน์

วิทยากรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานกฎหมาย สำนักกฎหมาย

๑. บทนำ

การเข้ามาของสื่อสังคมออนไลน์ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและระบบอินเทอร์เน็ต ส่งผลกระทบบอย่างหนักต่อพฤติกรรมและการเสพข่าวสารของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนส่วนใหญ่หันมาเสพข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ มีการส่งต่อข่าวปลอม (Fake News) เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงแรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลสุขภาพ การรับประทานอาหาร หรือการคิดค้นวิธีรักษาโรคใหม่ ๆ ที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ในทางการแพทย์ ซึ่งพบว่าการส่งต่อกันด้วยความเข้าใจผิดสูงกว่าร้อยละ ๘๐ จากบรรดาข่าวปลอมทั้งหมด และในระยะหลังยังพบเห็นข่าวปลอมเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองหรือข่าวต่างประเทศมากขึ้น อันเนื่องมาจากสถานการณ์ความขัดแย้งการเมืองที่ดำเนินเรื่อยมาในช่วงหลายปีหลัง

ผลกระทบของข่าวปลอมที่เกิดขึ้น พบว่ามีผลกระทบต่อผู้บริโภคสื่อทั้งในแง่ทัศนคติความเชื่อ เช่น เรื่องการเมือง การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ผิดเพี้ยน บางเรื่องยังส่งผลต่อการใช้ชีวิต เช่น เรื่องยา ข้อมูลสมุนไพรต่าง ๆ ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ บางเรื่องนำไปสู่การเอาเปรียบผู้บริโภค เช่น เรื่องผลิตภัณฑ์สุขภาพหรือผลิตภัณฑ์เสริมความงาม และหากผู้บริโภคสื่อมีการส่งต่อเรื่องราวที่เป็นเท็จเหล่านี้ อาจเข้าข่ายหมิ่นประมาท^๑ สร้างความเสียหายให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือสร้างความตื่นตระหนกให้กับคนอื่น ๆ ซึ่งจะมีความผิดทางกฎหมายและผลที่ตามมาคืออาจมีการฟ้องร้องทั้งทางอาญาและทางแพ่งได้

ดังนั้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องข่าวปลอมและเพื่อให้ทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว บทความนี้จึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องข่าวปลอมและกฎหมายต่าง ๆ ที่นำมาบังคับใช้ เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการป้องกันปัญหาและรับมือกับการจัดทำและเผยแพร่ข่าวลวงที่กำลังเป็นประเด็นที่น่าสนใจในสังคม ณ ปัจจุบัน

^๑ ฐันันท์ อธิษยาภรณ์, “ผลกระทบของข่าวปลอม แนวทางการรับมือของผู้บริโภคสื่อ,” สำนักข่าวอิสรา, <https://www.isranews.org/isranews-article/๗๘๒๘๘-fake-๗๘๒๘๘.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)

๒. ข่าวปลอม (Fake News) คืออะไร

ข่าวปลอมหรือ Fake News คือ ข่าวหรือข้อมูลที่นำไปสู่ความเข้าใจผิดและไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริง โดยข่าวปลอมเป็นการจงใจให้ข้อมูลที่ผิดพลาดและหวังผลประโยชน์จากความเข้าใจผิดนั้น ซึ่งผู้ที่ขาดทักษะในการจำแนกข้อเท็จจริง มีโอกาสถูกยั่วให้หลงเชื่อข่าวปลอมได้โดยง่าย

ข่าวปลอมไม่ได้เป็นประเด็นใหม่สำหรับสังคม แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอยู่เรื่อยมาในสังคมมนุษย์ โดยมีพัฒนาการจากการเล่ากันปากต่อปากและการจดบันทึก จนในเวลาต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีการพิมพ์ ข่าวปลอมก็ถูกเปลี่ยนผ่านมาอยู่ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และในปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตหรือเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ทำให้คนทั่วไปสามารถผลิต บริโภค และแชร์ข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว โดยมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงสื่อสำนักใหญ่หรือสื่อแบบดั้งเดิมอีกต่อไป ซึ่งในอีกด้านหนึ่งการที่ทุกคนต่างก็สามารถเป็นผู้สร้างข่าวที่เผยแพร่ทางโปรแกรมหรือแอปพลิเคชันที่เป็นที่นิยมอย่าง ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก ยูทิวบ์ หรือ อินสตาแกรม ซึ่งเราเรียกวิธีการนี้ว่า ไวรัล (Viral) นั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือข่าวสารนั้นอาจจะเป็นเรื่องจริงหรือเท็จก็ได้

ดังนั้นการการสร้างข่าวปลอมหรือการจุดกระแสของข่าวนั้นจึงเป็นเรื่องง่ายกว่าสร้างความตระหนักรู้ว่าข่าวที่ได้รับนั้นเป็นเรื่องไม่จริงหรือเป็นข่าวปลอม เพราะผู้คนมากมายยังคงส่งผ่านข้อมูลและเรื่องราวเหล่านี้ออกไปอย่างต่อเนื่องแม้ว่ามันจะไม่มีการระบุถึงแหล่งที่มาอันน่าเชื่อถือก็ตาม^๒

๒.๑ ประเภทของข่าวปลอม

เมื่อพิจารณาถึงข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันสามารถจำแนกออกได้เป็น ๖ ประเภท ดังนี้^๓

๒.๑.๑ ข่าวที่มีการพาดหัวข่าวที่ล่อให้ผู้อ่านให้คลิกหรือที่เราเรียกว่า คลิกเบท (Clickbait) คือ ข่าวที่มีการใช้คำหรือรูปภาพพาดหัวที่ทำให้ดูชวนสงสัย น่าติดตาม ทั้งที่เนื้อข่าวอาจไม่มีรายละเอียดที่น่าสนใจ ซึ่งข่าวประเภทนี้สร้างขึ้นเพื่อเรียกยอดการเข้าชมเท่านั้น หรืออาจจะเชื่อมต่อไปยังเว็บไซต์หรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นการเชิญชวนให้ผู้อ่านเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเล่นเกม การตอบคำถามชิงรางวัล หรือการหลอกลวงเพื่อให้กรอกข้อมูลส่วนตัว

๒.๑.๒ ข่าวที่มีลักษณะเป็นโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นข่าวที่มีเรื่องราวที่ถูกคิดและสร้างขึ้นเพื่อให้เข้าใจผิด สร้างอคติทั้งทางลบและบวก โดยมักมีหวังผลทางการเมือง ซึ่งข่าวในลักษณะนี้จะพบได้ตามเฟซบุ๊กแฟนเพจต่าง ๆ ที่ผู้ใช้บริการสามารถสมัครและเปิดใช้บริการได้โดยง่ายและอาจจะไม่ต้องระบุตัวตนที่แท้จริงก็ได้

^๒ อุทยานการเรียนรู้, “ห้องสมุดในยุคข่าวปลอม,” TK park อุทยานการเรียนรู้, https://www.tkpark.or.th/tha/articles_detail/๓๕๙/ห้องสมุดในยุคข่าวปลอม (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)

^๓ ดนยา สุเวทเวทิน, “ข่าวเทียม ข่าวปลอม ข่าวลวง คืออะไร?,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, <https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๓๔๕๑> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)

๒.๑.๓ ข่าวเสียดสี ล้อเลียน (Satire/ Parody) ข่าวลักษณะนี้เป็นการเรียกดึงดูดผู้ชม โดยการสร้างข่าวล้อเลียนเสียดสีคนดังเพื่อความบันเทิง ซึ่งข่าวประเภทนี้มักใส่ข้อความและรูปภาพตัดต่อ เพื่อหวังผลให้ผู้อ่านได้รู้สึกสนุกสนานเท่านั้น

๒.๑.๔ ข่าวที่มีการนำเสนอข่าวแบบลวก ๆ (Sloppy Journalism) บางครั้งผู้สื่อข่าว อาจเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือหรือไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้งหมด บางข่าวอาจมีข้อมูลไม่ครบถ้วน มีเนื้อหาและรายละเอียดที่สั้นและห้วนจนเกินไป ทำให้ผู้อ่านไม่ได้รับข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้านและอาจเกิดการเข้าใจผิดได้

๒.๑.๕ ข่าวที่มีการพาดหัวข่าวให้เข้าใจผิด (Mislead heading) เป็นข่าวที่มีการใช้คำ หรือข้อความในการพาดหัวเพื่อให้คนเข้าใจผิด หรือเรียกร้องความสนใจ ให้คนแชร์ต่อ เนื้อหาอาจไม่ใช่เรื่องเท็จทั้งหมด ซึ่งแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วในสื่อออนไลน์

๒.๑.๖ ข่าวลำเอียง (Biased/ Slanted news) Social Media เป็นข่าวที่นำพาผู้ใช้สื่อไปยัง ข่าวหรือข้อมูลบางอย่างที่ช่วยสนับสนุนความคิด ความเชื่อ อคติของผู้ใช้สื่อ โดยวิเคราะห์จากลักษณะคำค้นหา ของผู้ใช้สื่อเอง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับข่าวที่มีการพาดหัวข่าวที่ทำให้เข้าใจผิดเช่นกัน

๒.๒ แรงจูงใจในการสร้างข่าวปลอมและการเผยแพร่ข่าว

แรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอมนั้นมีหลายประเด็น ทั้งเรื่องของการสร้างและเผยแพร่ข่าวปลอม เพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน เช่น หนังสือพิมพ์ในสมัยก่อนอาจพาดหัวข่าวให้หวือหวาเพื่อเพิ่มยอดขาย แต่ปัจจุบัน ที่มีการใช้เว็บไซต์หรือสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นมีการใช้วิธีออกแบบหัวเรื่องให้เร้าความรู้สึกเพื่อเพิ่มยอดคลิก หรือที่เรียกว่าคลิกเบต (Clickbait) ซึ่งหากมียอดคลิกเป็นจำนวนมากและเนื้อหาของข่าวถูกแชร์ออกไปมากเท่าไร จะทำให้ผู้สร้างข่าวดังกล่าวได้ค่าโฆษณาเพิ่มขึ้น^๔

นอกจากแรงจูงใจทางการเงินแล้ว การสร้างความเสียหายให้แก่ผู้ตกเป็นข่าวหรือการใส่ร้าย ก็ถือเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างข่าวปลอมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการหวังผลทางธุรกิจ การค้าขาย ชื่อเสียง หรือด้านการเมือง โดยเป็นการสร้างข่าวผ่านเว็บไซต์หรือสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก หรือ ไลน์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข่าวด้วยการพิมพ์ข้อความธรรมดาที่ไม่มีแหล่งข่าวชัดเจนหรือการสร้างเป็นหัวข่าวกว้างที่คล้ายกับสำนักข่าวที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งอาจทำให้ผู้เสพข่าวหรือผู้อ่านเกิดความเข้าใจผิดและมีการส่งต่อ โดยขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนสร้างความเสียหายให้แก่บุคคลที่อยู่ในข่าวและอาจส่งผลให้ผู้สร้างข่าวนั้น ได้รับประโยชน์บางอย่างจากข่าวปลอมเหล่านี้ได้

๒.๓ การเผยแพร่ข่าวปลอมในโซเชียลมีเดีย

ปัจจุบันข่าวปลอมเกือบทั้งหมดถูกส่งต่อและเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแต่เดิมเครื่องมือเหล่านี้ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ส่งข้อความหรือรูปภาพระหว่างบุคคล ซึ่งในเวลาต่อมา การใช้สื่อเหล่านี้ได้มีพัฒนาการเพิ่มมากขึ้นทั้งการปรับปรุงให้สามารถเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และการเข้าถึงผู้ใช้ได้อย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของ

^๔ อุทยานการเรียนรู้, “ห้องสมุดในยุคข่าวปลอม,”

ข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งข่าวปลอมที่มาในรูปแบบของข่าวสารทั่วไป ซึ่งการพาดหัวข่าวออนไลน์จำนวนมากจึงใจปลุกปั่นปฏิกิริยาในเชิงความรู้สึก เช่น ความกลัว ความตกใจ และความเกลียดชัง บ้างก็เต็มไปด้วยอคติ มีความเกินจริง หรือไร้ความจริงโดยสิ้นเชิง

อีกด้านหนึ่งข้อจำกัดของสื่อกระแสหลักผลักดันให้คนจำนวนมากหันไปเชื่อถือแหล่งข่าว “ที่ไม่เปิดเผยตัวตน” (Underground News Source) ซึ่งอาจให้ข่าวตรงข้ามกับข่าวทางโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ เนื่องจากแหล่งข่าวทางเลือกเหล่านี้สามารถสื่อสาร “เรื่องที่ไม่ถูกพูดถึง” ซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อกระแสหลักมองข้ามให้แก่ผู้อ่านได้^๕

อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจคือ การแพร่กระจายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นสาธารณะเปิดให้ทุกคนสามารถมองเห็นได้ เช่น เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม หรือ ทวิตเตอร์ นั้นจะมีความรุนแรงหรือสร้างผลกระทบน้อยกว่า กลุ่มปิด หรือ “Private Group” ที่มีความเป็นส่วนตัว เช่น การสนทนาผ่านไลน์ กลุ่มไลน์หรือกลุ่มในเฟซบุ๊ก เพราะกรณีกลุ่มปิด ผู้คนที่เข้าร่วมในกลุ่มนั้นจะต้องมีความผูกพันกันในระดับหนึ่ง ทำให้ไวใจกัน เชื่อใจกันได้ง่ายกว่าคนแปลกหน้า และยิ่งนานวันเมื่อได้ปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีความคิดเห็นคล้ายกัน เสพแต่สื่อที่ป้อนข้อมูลชุดเดิม ๆ ซ้ำ ๆ ทำยที่สุดก็จะส่งผลให้ผู้บริโภคสื่อได้รับข้อมูลเพียงด้านเดียว และกลายเป็นเลือกรับฟังหรือเชื่อเฉพาะในสิ่งที่ตัวเองคุ้นเคยหรือถูกจริตเท่านั้น ปัญหาลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “เสียงก้องในห้องแคบ” หรือ echo chamber คือสภาวะการเลือกเสพสื่อหรือติดตามข่าวสารจากกลุ่มคนที่คิดเห็นเหมือนกับตัวเองเท่านั้น ทำให้ไม่เปิดรับความเห็นอื่นจากภายนอกและต่อต้านความเห็นที่ขัดแย้งกับแนวคิดหลักของกลุ่ม

นอกจากนี้ปัญหาอีกประการของ ‘Private Group’ ก็คือ มีลักษณะเป็นการใช้งานของกลุ่มคนวัยใกล้เคียงกัน เช่น กลุ่มไลน์ของผู้สูงอายุ ความเท่าทันหรือความสามารถในการใช้เครื่องมือในการตรวจสอบ ค้นหาข้อมูล (Search Engine) อาจจะมีข้อจำกัดหรือศักยภาพน้อยกว่าคนกลุ่มอื่นที่เกิดในยุคที่สื่อสังคมออนไลน์หรือระบบอินเทอร์เน็ตได้รับความนิยม ทำให้อาจกลายเป็นส่วนหนึ่งในการแพร่ข่าวปลอมได้^๖

๒.๔ การคัดกรองข่าวจริง-ข่าวปลอม

ข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์นั้นหากผู้รับสารไม่มีความหนักแน่นและพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงที่มาที่ไปก็จะทำให้หลงเชื่อได้โดยง่ายเพราะลักษณะของการพาดหัวข่าวนั้นมีความตื่นเต้น เร้าใจ และดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งเมื่อเข้าไปอ่านแล้วหากบุคคลนั้นไม่ดูส่วนประกอบอื่น ๆ ของข่าวก็จะทำให้หลงเชื่อและส่งต่อไปยังผู้อื่นโดยง่าย ซึ่งอาจสร้างความเสียหายให้แก่บุคคลที่อยู่ในข่าวหรือสร้างความเสียหายแก่รัฐได้

สำหรับการคัดกรองข่าวสารที่ไหลเข้าออกตลอดเวลาบนโลกออนไลน์นั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องตระหนักอย่างมากเพื่อป้องกันการเผยแพร่ข่าวอันจะสร้างความเสียหายแก่ผู้อื่น ซึ่งจะต้องพิจารณาหลายองค์ประกอบ ดังนี้^๗

^๕ เรื่องเดียวกัน,

^๖ ณัฐนันท์ อธิษยาภรณ์, “ผลกระทบของข่าวปลอม แนวทางการรับมือของผู้บริโภคสื่อ,”

^๗ วัยซ์ ออฟ อเมริกา, “วิชา “รู้เท่าทันข่าวปลอม” ชั้นเรียนใหม่ของเด็กมัธยมอเมริกัน,” วัยซ์ ออฟ อเมริกา,

๒.๔.๑ อย่าอ่านเพียงข้อความพาดหัวข่าวแล้วปักใจเชื่อหรือแชร์อย่างรวดเร็ว

๒.๔.๒ ตรวจสอบแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือของข้อมูล สามารถตามหาบทความต้นฉบับได้หรือไม่

๒.๔.๓ ตรวจสอบ ที่อยู่ของเว็บไซต์ ปกติแล้ว จะเป็น .com, .org แต่ถ้าเป็น .com.co หรือสัญลักษณ์ที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งอาจเป็นเว็บไซต์ปลอม

๒.๔.๔ ค้นหาชื่อผู้เขียน เพื่อยืนยันว่ามีตัวตนจริง และเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่นำเสนอ

๒.๔.๕ แหล่งข่าวที่อยู่ในบทความมีตัวตนจริง หรือเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่นำเสนอหรือไม่

๒.๔.๖ สามารถหาบทความที่คล้ายกันในเว็บไซต์อื่นหรือไม่

๒.๔.๗ ใช้หลักการ ค้นหาย้อนกลับ จากการหาภาพหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่นำเสนอ

๒.๔.๘ ตรวจสอบคุณภาพ ความเป็นกลางของเนื้อหา และเวลาในการนำเสนอ

๒.๔.๙ บางข้อมูลอาจเป็นเนื้อหาที่เน้นตกเสียดสี

๒.๔.๑๐ สอบถามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ

๓. การบังคับใช้กฎหมายกับข่าวปลอม

สำหรับการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรับมือและควบคุมการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้น มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ถูกนำมาใช้ ๓ ฉบับ คือ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.๒๕๖๐ โดยแต่ละฉบับมีรายละเอียดดังนี้^๕

๓.๑ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๖๐

ส่วนใหญ่จะพบว่า การกระทำความผิดเกี่ยวกับข่าวปลอมนั้น จะเกี่ยวข้องกับมาตรา ๑๔ ซึ่งกำหนดว่า “ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๑) โดยทุจริต หรือโดยหลอกลวง นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือนหรือปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน อันมิใช่การกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา

<https://www.voathai.com/a/learning-about-fake-news-in-us-high-school/๔๓๕๕๐๕๑.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๒)

^๕ ไอลอร์, “กฎหมายต่อต้าน "ข่าวปลอม" มีมากมาย ไม่ควรใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง,” ไอลอร์, <https://ilaw.or.th/node/๕๓๗๐> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๒)

(๒) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นประโยชน์สาธารณะของประเทศ หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน

(๓) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา

(๔) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้

(๕) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตาม (๑) (๒) (๓) หรือ (๔)

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง (๑) มิได้กระทำต่อประชาชน แต่เป็นการกระทำต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้กระทำ ผู้เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ดังกล่าวต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้เป็นความผิดอันยอมความได้”

มาตรา ๑๔ (๒) กำหนดองค์ประกอบของความไว้วางใจที่เกี่ยวกับการมุ่งเอาผิด “ข่าวปลอม” มากที่สุด กล่าวคือ การเผยแพร่ “ข้อมูลเท็จ” ที่จะกระทบต่อความมั่นคงของประเทศเป็นความผิดตามมาตรา นี้ ในขณะที่หากเป็นข้อมูลเท็จที่มุ่งโจมตีหรือทำให้บุคคลบางคนเสื่อมเสียชื่อเสียงนั้นยังไม่เป็นความผิดตามมาตรา นี้ มาตรา นี้จึงตีกรอบอยู่แล้วว่า การโกหกหรือการพูดเรื่องที่ไม่จริงโดยทั่วไป ยังไม่ใช่การกระทำที่เป็นเรื่องร้ายแรงต่อสังคมในระดับที่จะต้องบัญญัติให้เป็นความผิดในที่นี้

ขณะที่มาตรา ๑๔ (๑) เป็นมาตราที่มุ่งจะเอาผิดการหลอกลวงเพื่อให้ได้ไปซึ่งผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน ซึ่งไม่เกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นประมาท พิจารณาจากถ้อยคำที่ว่า “โดยทุจริตหรือโดยหลอกลวง” และมาตรานี้มุ่งเอาผิดเฉพาะกรณีการหลอกลวงต่อสาธารณชน พิจารณาจากถ้อยคำที่ว่า “โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน” หากเป็นการหลอกเพื่อน แก๊งเพื่อน หรือหลอกลวงคนใดคนหนึ่งที่ไม่ได้ประกาศต่อสาธารณะและไม่ได้ทำให้คนหลงเชื่อจำนวนมาก ๆ ก็จะมีอัตราโทษเบาและเป็นการยอมความได้ตามวรรคท้าย

หากมีคนที่ตั้งใจเผยแพร่ “ข่าวปลอม” เพื่อให้คนส่วนใหญ่หลงเชื่อและทำให้ตัวเองได้ไปซึ่งผลประโยชน์ทางการเมือง ไม่สามารถดำเนินคดีตามมาตรา ๑๔ (๑) ได้โดยทันที นอกจากจะพิสูจน์ได้ว่า เป็นข่าวปลอมที่ทำให้ผู้ปล่อยข่าวได้ไปซึ่งประโยชน์ทางทรัพย์สิน ส่วนจะสามารถดำเนินคดีด้วยมาตรา ๑๔ (๒) ได้ ต้องเป็นกรณีที่ “ข่าวปลอม” นั้นเข้าข่ายร้ายแรง มีลักษณะที่น่าจะสร้างความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศ หรือเศรษฐกิจ หรือสร้างความตื่นตระหนกได้ หากเป็นการเผยแพร่ข้อมูลเท็จเพื่อโจมตีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเป็นข้อมูลเท็จที่ไม่น่าจะมีอิทธิพลสูงใจให้คนจำนวนมากเชื่อหรือสนใจได้ ก็ยังไม่เป็นความผิดตาม พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ แต่อาจจะเป็นความผิดฐานอื่นได้

๓.๒ ประมวลกฎหมายอาญาที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นประมาท

ประมวลกฎหมายอาญา กำหนดความผิดฐานหมิ่นประมาทไว้ใน มาตรา ๓๒๖ โดยมีมาตรา ๓๒๘ เป็นบทเพิ่มโทษที่ใช้กันบ่อย ดังนี้

“มาตรา ๓๒๖ ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน หนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

“มาตรา ๓๒๘ ถ้าความผิดฐานหมิ่นประมาทได้กระทำโดยการโฆษณาด้วยเอกสาร ภาพวาด ภาพระบายสี ภาพยนตร์ ภาพหรือตัวอักษรที่ทำให้ปรากฏไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ แผ่นเสียง หรือสิ่งบันทึกเสียง บันทึกภาพ หรือบันทึกอักษร กระทำโดยการกระจายเสียง หรือการ กระจายภาพ หรือโดยกระทำการป่าวประกาศด้วยวิธีอื่น ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท”

ความผิดฐาน “หมิ่นประมาท” เป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่พื้นฐานที่สุดที่จะถูกหยิบขึ้นมา ใช้ดำเนินคดีเพื่อปกป้องชื่อเสียงจากการถูกใส่ร้าย หรือการโจมตีด้วยข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นความจริง ที่ไม่ใช่ การวิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริต โดยเฉพาะในยุคที่ทุกคนมีพื้นที่แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การใส่ร้ายป้ายสีกันก็เกิดขึ้นในทางสาธารณะได้ง่ายและจำนวนมากขึ้น เมื่อการหมิ่นประมาททำผ่านสื่อ รวมทั้งสื่อออนไลน์ ก็จะต้องใช้มาตรา ๓๒๘ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เมื่อเป็นการ “หมิ่นประมาทโดยการโฆษณา” ก็จะมีโทษเพิ่มสูงขึ้น

นอกจากการเลือกดำเนินคดีหมิ่นประมาททางอาญาแล้ว ผู้ที่เห็นว่า ตัวเองถูกใส่ร้ายป้ายสี อย่างไม่เป็นธรรม ยังมีทางเลือกอีกประการหนึ่ง คือ การฟ้องคดีแพ่ง

๓.๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในหมวดของการ "ละเมิด"

โดยได้กำหนดเรื่องการหมิ่นประมาทไว้ในมาตรา ๔๒๓ ดังนี้

“ผู้ใดกล่าวหรือโฆษณาแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง เป็นที่เสียหายแก่ชื่อเสียง หรือเกียรติคุณของบุคคลอื่นก็ดี หรือเป็นที่เสียหายแก่ทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของเขาโดยประการอื่นก็ดี ท่านว่าผู้นั้นจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เขาเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดแต่การนั้น แม้ทั้งเมื่อตน มิได้รู้ว่าข้อความนั้นไม่จริง แต่หากควรจะรู้ได้

ผู้ใดส่งข่าวสารอันตนมิได้รู้ว่าเป็นความไม่จริง หากว่าตนเองหรือผู้รับข่าวสารนั้นมีทางได้เสีย โดยชอบในการนั้นด้วยแล้ว ท่านว่าเพียงที่ส่งข่าวสารเช่นนั้นหาทำให้ผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่”

จะเห็นได้ว่าการเผยแพร่ข่าวสารที่ไม่เป็นความจริงทำให้คนอื่นเสียชื่อเสียงถือเป็นการทำ “ละเมิด” ลักษณะของคดีแพ่งต่างจากการดำเนินคดีทางอาญา คือ ไม่มีตำรวจ อัยการ หรือกระบวนการของรัฐ เข้ามาดำเนินคดีให้ หากผู้เสียหายต้องการได้รับการชดเชยความเสียหายก็ต้องฟ้องคดีด้วยตัวเอง และเมื่อศาล ตัดสินว่ากระทำความผิด ผู้กระทำความผิดต้องจ่ายค่าเสียหายชดใช้ทดแทนให้กับผู้เสียหายเป็นตัวเงิน หรือลงประกาศ โฆษณาคำพิพากษาหรือโฆษณาเรื่องที่เป็นความจริงตามปริมาณที่ศาลสั่ง เพื่อชดเชยผลเสียที่อาจเกิดขึ้น จากการเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่ตัวเองได้ก่อขึ้น ซึ่งเป็นการแก้ไขความผิดที่ตรงประเด็น

สำหรับผู้ที่ถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วย “ข้อมูลเท็จ” หรือ “ข่าวปลอม” หากเห็นว่า การเผยแพร่ข้อมูลเหล่านั้นทำให้ตัวเองได้รับความเสียหาย แต่ไม่ใช่ความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อรัฐหรือประชาชน ก็มีทางเลือกอยู่สองทางที่จะดำเนินคดีฐานหมิ่นประมาททางอาญาหรือทางแพ่ง หรือดำเนินคดีทั้งสองทางพร้อมกันก็ได้ กฎหมายที่มีอยู่ก็พร้อมที่จะทำงานเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคและผู้ประมาทและผู้เผยแพร่สิ่งที่ไม่เป็นความจริงอยู่แล้ว

๓.๔ ประมวลกฎหมายอาญา กำหนดฐานความผิดลหุโทษ

ประมวลกฎหมายอาญาที่กำหนดฐานความผิด “บอกเล่าความเท็จ” ไว้เป็นความผิดลหุโทษ หรือความผิดที่มีโทษไม่มาก ปรากฏในมาตรา ๓๘๔ ดังนี้

“ผู้ใดแก่งบอกเล่าความเท็จให้เลื่องลือจนเป็นเหตุให้ประชาชนตื่นตกใจ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

หากมีการเผยแพร่ข่าวปลอม หรือ “ข้อมูลเท็จ” ที่ไม่ใช่การโจมตีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่ได้กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ก็ยังมีความผิดอยู่ตามมาตรา ๓๘๔ ซึ่งมีโทษไม่สูงมากนัก อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่จะเป็นความผิดตามมาตรานี้ได้ต้องมีองค์ประกอบ คือ ทำให้คนอื่นตกใจด้วย หากเป็นการเผยแพร่ข้อมูลเท็จในลักษณะที่ไม่มีความน่าเชื่อถือเอาเสียเลย ไม่น่าจะทำให้ใครเชื่อ หรือจูงใจใครได้ ไม่ได้ทำให้ประชาชนตื่นตกใจ และไม่ได้ก่อความเสียหายต่อผู้อื่นหรือรัฐ เช่นนี้ก็ยังเป็นเพียงเรื่องโกหกทั่วไปที่ไม่เป็นความผิดตามกฎหมายใด ๆ

มาตรา ๓๘๔ นั้นดูเขียนขึ้นมาพร้อมกับประมวลกฎหมายอาญาในปี ๒๔๙๙ แสดงให้เห็นว่าวิธีคิดสมัยก่อนมิใช่เชยลมีเดียมองว่า การบอกเล่าความเท็จทำให้ประชาชนตื่นตกใจก็ยิ่งถือเป็นความผิดเล็กน้อยที่มีโทษไม่สูง แม้ว่าจะทำให้ประชาชนตื่นตกใจก็ตาม แต่เมื่อมาถึงยุคของสื่อออนไลน์ สังคมเสพยาจากคนที่ไม่รู้จกกันและส่งต่อกันได้ง่ายมากขึ้น จึงเป็นเรื่องท้าทายว่า ความผิดฐานนี้จะควรมีโทษมากน้อยเพียงใด

๔. สรุป

แม้ว่าจะมีกฎหมายที่นำมาบังคับใช้เกี่ยวกับการสร้างและเผยแพร่ข่าวปลอมซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือแม้กระทั่งรัฐก็ตาม แต่สิ่งที่สำคัญก็คือประชาชนจะต้องตระหนักรู้ถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันซึ่งมีมหาศาลและมีการส่งผ่านและเผยแพร่อย่างรวดเร็ว โดยการใช้วิจารณญาณในการคิดวิเคราะห์รายละเอียดและองค์ประกอบของข่าวสารเหล่านั้น เพื่อมิให้ตกเป็นเครื่องมือของการสร้างข่าวปลอมจากผู้ที่ไม่หวังดี

อย่างไรก็ตามการรับมือข่าวปลอมของผู้บริโภคสื่อไม่ใช่การผลักภาระหรือโยนความรับผิดชอบให้กับประชาชนผู้บริโภคสื่อเพียงอย่างเดียว แต่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกัน เช่น ภาครัฐต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับผู้ที่มีเจตนาเผยแพร่ข่าวปลอม ควบคู่ไปกับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อให้องค์กรสื่อองค์กรวิชาชีพสื่อ หรือองค์กรภาคประชาสังคม เข้ามาทำหน้าที่ผลิตเนื้อหาในเชิงข้อเท็จจริงเพื่อ “ต่อสู้” กับข่าวปลอม

ขณะเดียวกันองค์กรสื่อหรือสำนักข่าวก็ควรหันมาให้ความสำคัญในเรื่องการตรวจสอบข่าวปลอมมากยิ่งขึ้น เพราะเรื่องนี้ถือเป็นประโยชน์สาธารณะที่สร้างผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง ด้านเจ้าของแพลตฟอร์มแม้ว่าการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียจะเป็นเรื่องเสรีภาพของการสื่อสาร แต่เมื่อเจ้าของแพลตฟอร์มมีการพัฒนาแพลตฟอร์มขึ้นมาเพื่อมุ่งหวังรายได้ในเชิงพาณิชย์ก็ต้องรับผิดชอบต่อสังคมด้วย เช่น จะต้องมีการพัฒนาอัลกอริทึมที่ตรวจจับข่าวปลอม หรือกรณีที่มีผู้กดรีพอร์ตในโพสต์นั้น ๆ เป็นจำนวนมาก เจ้าของแพลตฟอร์มจะต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว รวมถึงในอนาคตเจ้าของแพลตฟอร์ม อาจจะต้องสนับสนุนงบประมาณ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อให้กับผู้บริโภคสื่อด้วย

ขณะที่ผู้บริโภคสื่อเองจะต้องมีการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลทุกครั้ง ต้องเสกสื่อหรือข่าวสารจากหลากหลายแพลตฟอร์ม เนื่องจากปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก มีการพัฒนาระบบอัลกอริทึมขึ้นมาเพื่อเรียนรู้และปรับเนื้อหาในหน้าแรกหรือ News Feed ให้ตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้ใช้งานมากขึ้น ตัวอย่างเช่น หากเรากด “ถูกใจ” หรือ “แชร์” เนื้อหาประเภทไหนบ่อยครั้ง ระบบจะแสดงรายการที่คล้ายกันให้เราเห็นมากขึ้นด้วย ทำให้เราสุ่มเสี่ยงที่จะได้รับข้อมูลเพียงแค่นั้น ฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่ผู้บริโภคต้องตระหนักและต้องคิดวิเคราะห์ให้ถี่ถ้วน อย่าเชื่อ อย่าแชร์อะไรง่าย ๆ เพื่อมิให้ตกเป็น “เหยื่อ” หรือเป็นส่วนหนึ่งในการแพร่ข่าวปลอม^๙ ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างความเสียหายให้แก่สังคมหรือผู้คนรอบข้างต่อไป

^๙ ญัฐนันท์ อธิติยาภรณ์, “ผลกระทบของข่าวปลอม แนวทางการรับมือของผู้บริโภคสื่อ,”

บรรณานุกรม

- ณัฐนันท์ อธิธิยาภรณ์. “ผลกระทบของข่าวปลอม แนวทางการรับมือของผู้บริโภคสื่อ” สำนักข่าวอิสรา.
<https://www.isranews.org/isranews-article/๗๘๒๙๘-fake-๗๘๒๙๘.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)
- ดนยา สุเวทเวทิน. “ข่าวเทียม ข่าวปลอม ข่าวลวง คืออะไร?” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้าง
สุขภาพ. <https://www.thaihealth.or.th/Content/๔๓๔๕๑> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)
- ว้อยซ์ ออฟ อเมริกา. “วิชา “รู้เท่าทันข่าวปลอม” ชั้นเรียนใหม่ของเด็กมัธยมอเมริกัน” ว้อยซ์ ออฟ อเมริกา.
<https://www.voathai.com/a/learning-about-fake-news-in-us-high-school/๔๓๕๕๐๕๑.html>
(สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๒)
- อุทยานการเรียนรู้. “ห้องสมุดในยุคข่าวปลอม.” TK park อุทยานการเรียนรู้.
https://www.tkpark.or.th/tha/articles_detail/๓๕๙/ห้องสมุดในยุคข่าวปลอม (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)
- ไอลอร์. “กฎหมายต่อต้าน “ข่าวปลอม” มีมากมาย ไม่ควรใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง” ไอลอร์.
<https://ilaw.or.th/node/๕๓๗๐> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๒)